

INTERNATIONAL RESEARCH JOURNAL OF MULTIDISCIPLINARY STUDIES

MONTHLY DOUBLE-BLIND PEER REVIEWED REFERRED OPEN ACCESS INTERNATIONAL JOURNAL

www.irjms.in

E-mail : irjms2015@gmail.com irjms.in@gmail.com

Volume IX, Special Issue 11 Part -III

ISSN : 2454-8499

NOVEMBER 2023

पुणे जिल्हा शिक्षण मंडळाचे,
वाघीरे कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय
सासवड, ता. पुरंदर, जि. पुणे

मनुष्याणाम् वृत्तिरर्थः।

मराठी अर्थशास्त्र परिषद
४६ वे राष्ट्रीय अधिवेशन

दि. २५, २६ व २७ नोव्हेंबर २०२३

विशेष संपादक
प्राचार्य डॉ. पंडित शेळके
डॉ. दत्तात्रय संकपाळ डॉ. विशाल पावसे

Executive Editor
Prof. Tanaji Jadhav

IRJMS

Chief Editor
Dr. Mahendra Avaghade

International Research Journal of Multidisciplinary Studies

Chief Editor
Dr. Mahendra R. Avaghade

Executive Editor
Prof. Tanaji D. Jadhav

Published by
IJRMS
Sr. No. 397, Flat No. 7, 4 Sizan Society,
Bhugaon, Tal. Mulshi, Dist. Pune 412115

Printed by
Harshada Printers, Pune

Copyrights: Editors @2023
All Rights reserved

ISSN: 2454-8499

Issue
Available at www.irjms.in

पुणे जिल्हा शिक्षण मंडळाचे,
वाघीरे कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय
सासवड, ता. पुरंदर, जि. पुणे

मराठी अर्थशास्त्र परिषद

४६ वे राष्ट्रीय अधिवेशन नोव्हेंबर २०२३

दि. २५, २६ व २७ नोव्हेंबर २०२३

मनुष्याणाम् वृत्तिरर्थः।

माजी अध्यक्ष मराठी अर्थशास्त्र परिषद

पहिले (१९७७-७८)

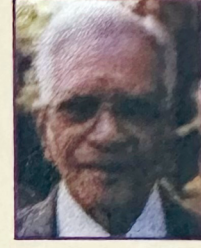
डॉ. नी.वि. सोवनी

दुसरे (१९७८-७९)

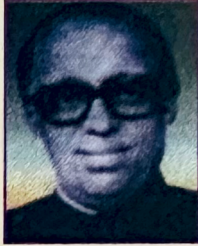
डॉ. वि.म. दांडेकर

तिसरे (१९७९-८०)

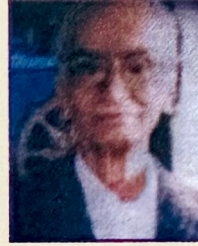
डॉ. श्री. आ. देशपांडे

चवथे (१९८०-८१)

डॉ. वि.वि. बोरकर

पाचवे (१९८१-८२)

डॉ. या.शि. महाजन

सहावे (१९८२-८३)

डॉ. आनंद नाडकर्णी

सातवे (१९८३-८४)

डॉ. स.ह. देशपांडे

आठवे (१९८४-८५)

डॉ. वि. बा. घुगे

नववे (१९८५-८६)

डॉ. ह.कृ. परांजपे

दहावे (१९८६-८७)

डॉ. रविन्द्र सबनीस

अकरावे (१९८७-८८)

डॉ. गि.सो. कल्याणकर

बारावे (१९८८-८९)

डॉ. नलिनी पंडित

पुणे जिल्हा शिक्षण मंडळाचे,
वाघीरे कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय
सासवड, ता. पुरंदर, जि. पुणे

मराठी अर्थशास्त्र परिषद

४६ वे राष्ट्रीय अधिवेशन नोव्हेंबर २०२३

दि. २५, २६ व २७ नोव्हेंबर २०२३

मनुष्याणाम् वृत्तिरर्थः।

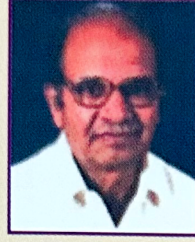
माजी अध्यक्ष मराठी अर्थशास्त्र परिषद

तेरावे (१९८९-९०)

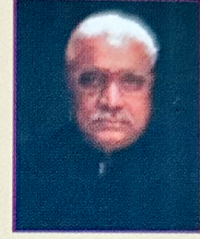
डॉ. रवीन्द्र दोशी

चौदावे (१९९०-९१)

डॉ. श्रीनिवास खांदेवाले

पंधरावे (१९९१-९२)

डॉ. ज.फा. पाटील

सोळावे (१९९२-९३)

डॉ. शशिकांत गंधे

सतरावे (१९९३-९४)

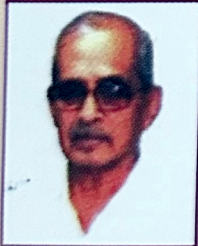
डॉ. व्यं.सु. पाटणकर

अठरावे (१९९४-९५)

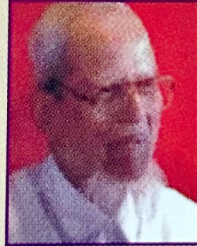
डॉ. के. जी. पठाण

एकोणवीसावे (१९९५-९६)

डॉ. शि.ना. माने

विसावे (१९९६-९७)

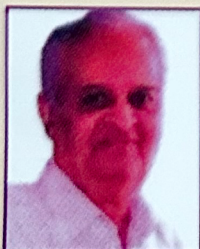
डॉ. भ.ग. बापट

एकविसावे (१९९७-९८)

डॉ. दि. व्यं. जहागीरदार

बाविसावे (१९९८-९९)

डॉ. र. पु. कुरुलकर

तेविसावे (१९९९-२०००)

डॉ. सु.दा. तुपे

चौविसावे (२०००-०१)

डॉ. भालचंद्र मुणगेकर

पुणे जिल्हा शिक्षण मंडळाचे,
वाघीरे कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय
सासवड, ता. पुरंदर, जि. पुणे

मराठी अर्थशास्त्र परिषद

४६ वे राष्ट्रीय अधिवेशन नोव्हेंबर २०२३

दि. २५, २६ व २७ नोव्हेंबर २०२३

मनुष्याणाम् वृत्तिरर्थः।

माजी अध्यक्ष मराठी अर्थशास्त्र परिषद

पंचविसावे (२००१-०२)

डॉ. अ.रा. पडोशी

सव्विसावे (२००२-०३)

डॉ. संतोष दास्ताने

सत्ताविसावे (२००३-०४)

डॉ. सुर्यकांत जगदाळे

अठ्ठाविसावे (२००४-०५)

डॉ. मधुकर शिंदे

एकोणतिसावे (२००५-०६)

डॉ. सर्जेराव ठोंबरे

तिसावे (२००६-०७)

डॉ. दिलीप कदम

एकतिसावे (२००७-०८)

डॉ. पी.बी. कुलकर्णी

बत्तिसावे (२००८-०९)

डॉ. व्ही.बी. भिसे

तेहत्तिसावे (२००९-१०)

डॉ. विनायक देशपांडे

चौतीसावे (२०१०-११)

डॉ. मुक्ता जहागीरदार

पस्तिसावे (२०११-१२)

डॉ. आ.गो. पुजारी

छत्तिसावे (२०१२-१३)

डॉ. के. के. पाटील

सदतिसावे (२०१३-१४)

डॉ. जगन्नाथ पाटील

अडतिसावे (२०१४-१५)

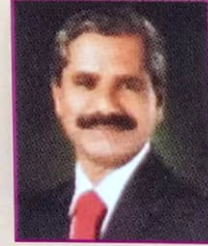
डॉ. श्रीराम द. जोशी

एकोणचाळीसावे (२०१५-१६)

डॉ. सुहास आव्हाड

चाळीसावे (२०१६-१७)

डॉ. शिवाजीराव भोसले

पुणे जिल्हा शिक्षण मंडळाचे,
वाघीरे कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय
सासवड, ता. पुरंदर, जि. पुणे

मराठी अर्थशास्त्र परिषद

४६ वे राष्ट्रीय अधिवेशन नोव्हेंबर २०२३

दि. २५, २६ व २७ नोव्हेंबर २०२३

मनुष्याणाम् वृत्तिरर्थः।

माजी अध्यक्ष मराठी अर्थशास्त्र परिषद

एकेचाळसावे (२०१७-१८)

डॉ. रामचंद्र रसाळ

बेचाळीसावे (२०१८-१९)

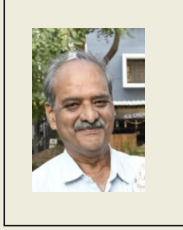
प्रा. चारुदत्त गोखले

त्रेचाळीसावे (२०१९-२०)

डॉ. रामदास माहोरे

चव्वेचाळीसावे (२०२०-२१)

डॉ. अनिल सुर्यवंशी

पंचेचाळीसावे (२०२१-२२)

डॉ. रामदास भांडवलकर

सेहेचाळीसावे (२०२२-२३)

डॉ. दिलीप अर्जुने

INDEX

SR. NO	TITLE	PAGE NO.
1	प्रधानमंत्री किसान सन्मान निधी योजनेचा शेतकऱ्यावर झालेला परिणाम डॉ. सदाशिव राजाराम बनकर	1
2	अँडम रिमथ, मावर्स, जेकब मिन्सर यांचा मानवी भांडवलाचे सिद्धांत डॉ. विठ्ठल मा. धिनमिने	6
3	पायाभूत सुविधांमधील रस्ते वाहतूकीची सद्यस्थिती स्वाती विजय पाटील, डॉ. एन.जी.सूर्यवंशी	12
4	महाराष्ट्रातील वाहतूक व्यवस्थेचे अर्थशास्त्र डॉ. राजेश्री अप्पाराव जाधव	19
5	कृषी विकास योजनांचा अभ्यास डॉ. सत्यम काकासाहेब सानप, महेश रामराव भोसले	27
6	केंद्र सरकारच्या विकास योजना आणि भारतीय शेती प्रा. डॉ. खोकले आर.के	34
7	भारतातील मानवी भांडवल निर्मितीतील अडथळे प्रा. डॉ. जे एस इंगळे	42
8	महाराष्ट्राच्या अर्थव्यवस्थेत ग्रामीण रस्त्यांचे महत्व प्रा. डॉ. विष्णु व पवार	49
9	मानव संसाधन विकास मंत्रालयाची मानवी भांडवलातील भूमिका डॉ. जयश्री पंढरीनाथ जाधव	54
10	मानवी भांडवलाचे सैद्धांतिक विश्लेषण प्रा. डॉ. संजय पांडुरंग पाटील	62
11	येतदेशीय वृद्धी सिद्धांत: व्याख्या, इतिहास आणि टीका सूर्यकांत पांडुरंग गायकवाड, प्रा. डॉ. अजय देकर	67
12	शासन पुरस्कृत प्रमुख कृषी योजना: एक दृष्टीक्षेप सूर्यकांत पांडुरंग गायकवाड, प्रा. डॉ. अजय देकर	72
13	महाराष्ट्रातील रस्ते वाहतूक क्षेत्रातील प्रादेशिक विषमता प्रा. अमोल अरुण पगार	81

SR. NO	TITLE	PAGE NO.
14	महिलांचा आर्थिक विकास आणि मानवी भांडवल ज्योती प्रविणचंद्र पाटील	86
15	पायाभूत सुविधांमधील रस्ते वाहतूकीची सद्यस्थिती स्वाती विजय पाटील, डॉ. एन.जी.सूर्यवंशी	91
16	जळगांव तालुक्यातील शेतकऱ्यांच्या सामाजिक,आर्थिक स्थितीवर कृषी शासकीय योजनाच्या परिणामांचा अभ्यास. प्रा.डॉ. मनोजकुमार राम गायकवाड, श्री.निलेश रविंद्र कोळी	97
17	"भारतामधील मानवी भांडवलातील कंत्राटी कामगार: आव्हान आणि उपाय" डॉ. बी. एस. पाटील, डॉ. के. बी. ढोरे	112
18	केंद्रीय ग्रामीण विकास योजना आणि रोजगार व आर्थिक स्वावलंबनाचे साधन प्रा. डॉ. सुदाम वसंतराव पवार	121
19	भारतीय शेती आणि केंद्र पुरस्कृत विकास योजना प्रा.डॉ.अनिल दि.वाडकर	127
20	सामाजिक चिंतेच्या श्रेणीत - वंचित घटक डॉ. अनिता एस.फापाळे	135
21	केंद्र पुरस्कृत विकास योजना आणि भारतीय शेती प्रा. राजेंद्रकुमार रामराव गव्हाळे, उज्वला रामचंद्र महाजन	143
22	केंद्र सरकारच्या प्रमुख कृषी विकास योजना आणि भारतीय शेती व शेतकरी डॉ प्रशांत एन. देशमुख	149
23	मानवी भांडवलाच्या विकासात श्रमिकाचे योगदान: सैद्धांतिक विश्लेषण प्रा.डॉ. रमेश तुकाराम काशिदे, प्रा.समीर महादेव कुंभारकर	158
24	भारत सरकारच्या कृषी क्षेत्र विकासासाठी अंमलात आणलेल्या शीतगृह साखळी विकास धोरणांची चिकित्सा डॉ. कारभारी भालचंद्र काशिनाथ	162
25	संस्थात्मक कामगिरीवर मानवी भांडवल व्यवस्थापनाचा प्रभाव रुपाली प्रकाश शेंडकर, स्वाती बाबुराव शिंदे	178
26	केंद्र पुरस्कृत कृषी विकास योजना आणि भारतातील शाश्वत शेती : एक अभ्यास राम गोविंद दळवे	187
27	महाराष्ट्रातील रस्ते वाहतूक व्यवस्थेचे अर्थशास्त्र आणि वास्तविकता गणेश बापूराव गावंडे	194

सामाजिक चिंतेच्या श्रेणीत - वंचित घटक

डॉ. अनिता एस.फापळे

(MVP, Art's, Com. & Sci. College
Manamad, Tal. Nonagon, Dis. Nashik)
Lifetime Membership No. 1471

Mobil No. 9423737619, Mail ID anitaphapale24@gmail.com

गोषवरा

“नवी दिल्लीच्या भारत मंडपम येथे 09-10 सप्टेंबर 2023 रोजी 18 व्या G20 शिखर परिषदेचे आयोजन करताना भारताला आनंद होत आहे. भारताकडून आयोजित करण्यात आलेली ही पहिली G20 शिखर परिषद आहे. G20 एक शाश्वत आणि व्याप्य 'एक भविष्य', 'एक कुटुंब' सारखे, निरोगी 'एक पृथ्वी' साठी दृष्टी सामायिक करतील.

G20 शिखर परिषद मानव केंद्रित आणि सर्वसमावेशक विकासात एक नवीन मार्ग तयार करेल असा विश्वास पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी व्यक्त केला आहे. भारताचे G20 अध्यक्षपद हे सर्वसमावेशक, महत्वाकांक्षी, निर्णायक आणि कृती-केंद्रित आहे, जेथे ग्लोबल साउथच्या “विकासात्मक चिंता” सक्रियपणे मांडल्या गेल्या आहेत.

वंचितांची सेवा करण्याच्या गांधीजींच्या ध्येयाचे अनुकरण करण्याचे महत्त्व अधोरेखित करताना, पंतप्रधानांनी अधोरेखित केले की,

“भारत प्रगतीच्या मानव-केंद्रित मार्गावर अधिक भर देतो. 'एक पृथ्वी', 'एक कुटुंब' आणि 'एक भविष्य' या विषयावरील सत्रांचे अध्यक्षपद भूषवणार आहेत, ज्यात मजबूत, शाश्वत, सर्वसमावेशक आणि संतुलित विकासासह जागतिक समुदायाच्या प्रमुख चिंतेचे विषय समाविष्ट आहेत. G20 शिखर परिषद मानव-केंद्रित आणि सर्वसमावेशक विकासासाठी एक नवीन मार्ग तयार करेल.”

मानवी संसाधने हा व्यक्तींचा समूह आहे जे एखाद्या संस्थेचे, व्यवसायाचे क्षेत्र किंवा अर्थव्यवस्थेचे कर्मचारी बनवतात. "मानवी भांडवल" मानवी संसाधनांसाठी समानार्थी वापरले जाते, त्याचप्रमाणे "मनुष्यबळ", "प्रतिभा", "श्रम" किंवा फक्त "लोक" यास कल्पनाचा देखील समावेश होतो. जरी 'मानवी भांडवल' सामान्यतः अधिक व्यापक दृष्ट्याचा संदर्भिते; म्हणजेच, व्यक्ती ज्या ज्ञानाला मूर्त रूप देते आणि देशाच्या आर्थिक विकासा मध्ये योगदान देऊ शकते.

जगातील लोकांच्या जीवनात 'वंचित' हा एक वेगळा घटक आहे. मागासवर्गीय, आदिवासी, अनाथ, बेघर, अंध, अपंग, मंदबहिरे, मूकबधिर, वृद्ध, कुष्ठरोगी, देवदासी, हुंडाबळी, विधवा, कुमारीमाता, बालविधवा, भिकारी, अल्पवयीन गुन्हेगार त्यांचे प्रश्न सोडवून त्यांना इतरांप्रमाणे जगण्यास मदत करणे म्हणजे त्यांचा विकास करणे, मात्र तरीही हे घटक उपेक्षित जीवन जगत आहेत.

मुख्यशब्द:

दिव्यांग व्यक्ती, वंचित, मानव संसाधन व्यवस्थापन, अपंग कल्याणकारी, रोजगार परिस्थिती,

प्रस्तावना

"ज्या व्यक्तीला स्थानिक व्यवस्थेकडून योग्य रोजगार, चांगले शिक्षण, कमी खर्चात आरोग्यसेवा, मूलभूत सुविधा सहज उपलब्ध होत नाहीत, तो वंचितांच्या श्रेणीत येतो."

“गरज ही शोधाची जननी तर गरजांची अपूर्णता ही समाजक चिंतेचा स्रोत”

शाश्वत, दर्जेदार, निरोगी, सुरक्षित आणि फायदेशीर रोजगाराचा सन्मानाने प्रदान करणे.

सामाजिक चिंता ही कोणतीही समस्या, समस्या किंवा संघर्ष आहे ज्याचे निराकरण करणे किंवा प्रतिबंध करणे हे समाजासाठी प्रथम प्राधान्य आहे. अमेरिकन समाजात, सामान्य सामाजिक चिंतांमध्ये बेघरपणा, मादक पदार्थांचा वापर आणि पर्यावरण यांचा समावेश होतो. सर्व सामाजिक चिंता समान किंवा सार्वत्रिक नसतात.

1990 च्या दशकात अपंग आणि अपंग नसलेल्या लोकांमधील रोजगारातील दरी वाढली आहे, जी एक मोठी चिंतेची बाब आहे. दिव्यांग लोकांना त्यांच्या लिंगानुसार रोजगारासाठी वेगवेगळ्या अडथळांना सामोरे जावे लागते. ते ग्रामीण किंवा शहरी भागात राहतात. बहुतांश भागांमध्ये, अपंग लोकांच्या नोकरीच्या संभाव्यतेवर शिक्षणाचा मर्यादित प्रभाव पडतो, असे दिसून येते की अपंग लोकांची बहुतेक त्यांची "रोजगार तूट" स्पष्ट करत नाहीत, शिक्षण, रोजगार, पुनर्वसन सुविधा इत्यादींसह मूलभूत सेवांपर्यंत मर्यादित प्रवेशासह अपंग लोक अनेक वंचितांना सामोरे जातात. व्यापक सामाजिक कलंक त्यांच्या सामान्य सामाजिक आणि आर्थिक जीवनात अडथळा आणण्यात मोठी भूमिका बजावते. जागरूकता आणि धोरणात्मक कृती करून सर्वसमावेशक, अडथळामुक्त समाजाच्या दिशेने कार्य करण्यासाठी, अपंग लोक आणि त्यांच्या सामाजिक-आर्थिक परिस्थितींबद्दल सर्वसमावेशक विश्वसनीय आकडेवारी असणे आवश्यक आहे.

अपंगांना वंचित स्थितीतून रोजगाराच्या मुख्य प्रवाहात आणण्याचा प्रयत्न केला पाहिजे. सामाजिक आरोग्यासाठी ते आवश्यक आहे. वंचित गट हे एकना एक प्रकारे समाजासाठी अपायकारक ठरू शकतात हे लक्षात घेऊन सरकार आणि नागरिकांनी वैयक्तिक पातळीवर वंचितांना मुख्य प्रवाहात आणण्यासाठी सर्वतोपरी प्रयत्न केले पाहिजेत.

भारताची राज्यघटना

आपल्या जीवनात व्यक्ति म्हणून समाजाचे सदस्य म्हणून कामाची/रोजगाराची महत्वाची भूमिका असते. हे पुढील मुद्द्यांवरून स्पष्ट होईल.

1. लोक स्वतःच्या तसेच आपल्या कुटुंबाच्या उपजीविकेसाठी काम करतात.
2. रोजगारामुळे स्वमुल्याची आणि आत्मसन्मानची भावना निर्माण होते.

3. प्रत्येक कार्यरत व्यक्ति राष्ट्रीय उत्पन्नात तसेच देशाच्या विकासात भर घालत असतो.

२१व्या शतकात अपंग व्यक्तीची सामाजिक स्थिती समाधानकारक नाही. अपंग असलेले लोक हे देशातील सर्वात मोठे अल्पसंख्याक गट आहेत. 2011 च्या जनगणनेचा हवाला देऊन, अहवालात असे म्हटले आहे की भारतात 26.8 दशलक्ष अपंग व्यक्ती आहेत, जे एकूण लोकसंख्येच्या 2.21 टक्के आहेत. सुमारे 18 दशलक्ष अपंग व्यक्ती (अपंगलोकसंख्येच्या 69 टक्के) ग्रामीण भारतात राहतात आणि सुमारे 8 दशलक्ष (31 टक्के) शहरी भागात राहतात. भारतात अपंग लोकसंख्येचा वाढीचा दर (2001-2011) 17.70 % आहेत. साक्षरता दर 74.04 % महाराष्ट्रत अपंग लोकसंख्येचा वाढीचा दर (2001-2011) 15.99% आहेत. साक्षरता दर 82.34%

अपंगांनी अनेक मर्यादा असून उल्लेखनीय कामगिरी बजावलेली आहे. या उल्लेखनीय कामगिरीचा आढावा घेणे गरजेचे आहे. अर्थपूर्णपद्धतीने उल्लेखनीय कामगिरी मांडणी झाली पाहिजे. अपंग लोकसंख्येच्या सक्षमीकरणासाठी, शिक्षणाची प्राप्ती आणि आर्थिक क्रियाकलापांमध्ये सहभाग अत्यंत महत्त्वाचा आहे. अपंग व्यक्तींची कामाची स्थिती, लिंग, निवासस्थान आणि अपंगत्वाच्या प्रकारानुसार आणि आर्थिक क्रियाकलापांमधील त्यांच्या सहभागाच्या विविध पैलूंचा प्रकाश टाकणे गरजेचे आहे.

अपंगव्यक्ती (PwDs) भारताच्या लोकसंख्येची लक्षणीय टक्केवारी बनवतात, तथापि, रोजगार क्षमकौशल्ये विकसित करण्याचा आणि अर्थपूर्ण रोजगार मिळविण्यासाठी त्यांना अनेक आव्हानांचा सामना करावा लागतो. त्यांना श्रमिकबाजार पेटेत अडचणींचा सामना करावा लागतो. एकूण लोकसंख्येच्या तुलनेत ग्रामीण भागात दिव्यांगांची संख्या जास्त आहे. ग्रामीण PwD आहेत

192 कौशल्ये आणि बाजारपेठेपासून लक्षणीयरीत्या डिस्कनेक्ट केलेले. अपंगव्यक्तींसाठी व्यावसायिक प्रशिक्षण आणि रोजगाराच्या संधी सुधारणे हे अपंगत्व असलेल्या व्यक्तींसाठी, त्यांच्या कुटुंबांसाठी जीवनाचा दर्जा वाढविण्यासाठी एक महत्त्वपूर्ण घटक आहे; व्यापक अर्थव्यवस्थेसाठी भरीव नफा देखील आहेत. अपंग व्यक्तींसाठी या निकृष्ट रोजगार परिणामांशी संबंधित व्यक्ती आणि समाजासाठी भरीव खर्च आहे. वैयक्तिक आणि कौटुंबिक फायद्यांव्यतिरिक्त, श्रमशक्तीचा सहभाग वाढवण्यासाठी एक मजबूत आर्थिक अत्यावश्यकता देखील आहे जी देशातील कुशल कामगारांची कमतरता दूर करण्यास मदत करेल, त्याचवेळी कल्याणकारी अवलंबित्वाशी संबंधित वित्तीय दबाव कमी करेल.

दिव्यांगजनांना किंवा दिव्यांगजनांच्या गटांना, आर्थिक आणि आर्थिकदृष्ट्या व्यवहार्य योजना आणि प्रकल्पांसाठी कर्ज आणि आगाऊ रक्कमेद्वारे सरकारने वेळोवेळी विहित केलेल्या उत्पन्नाच्या आणि/ किंवा आर्थिक निकषांच्या अधीन राहून मदत करणे.

अपंग व्यक्तींचे आर्थिक पुनर्वसन:

अपंग व्यक्तींच्या आर्थिक पुनर्वसनामध्ये संघटित क्षेत्रातील वेतन रोजगार आणि स्वयंरोजगार या दोन्हींचा समावेश होतो. शहरी आणि ग्रामीण भागातील दिव्यांग व्यक्तींना उत्पादक आणि फायदेशीर रोजगाराच्या संधी वाढवण्याची खात्री करण्यासाठी व्यावसायिक पुनर्वसन केंद्रे आणि व्यावसायिक प्रशिक्षण केंद्रांद्वारे सेवांची सहाय्यक संरचना विकसित केली गेली आहे. अपंगव्यक्तींच्या आर्थिकसक्षमीकरणासाठीच्या धोरणांमध्ये

- (i) सरकारी आस्थापनांमध्ये रोजगार ठळकपणे दिसून येतो. पीडब्ल्यूडी कायदा, 1995 भारत सरकार आणि सार्वजनिक क्षेत्रातील उपक्रम (पीएसयू) च्या आस्थापनांमध्ये ओळखल्या जाणाऱ्या पदांवर नोकरीमध्ये 3% आरक्षणाची तरतूद करतो,
- (ii) खाजगी क्षेत्रातील वेतन रोजगार अपंग व्यक्तींमध्ये योग्य कौशल्यांच्या विकासासाठी प्रोत्साहित केले गेले आहे. खाजगी क्षेत्रातील त्यांची रोजगार क्षमता, व्यावसायिक पुनर्वसन आणि प्रशिक्षणकेंद्रे अपंग व्यक्तींमध्ये त्यांची क्षमता आणि क्षमता लक्षात घेऊन योग्य कौशल्ये विकसित करण्यात गुंतलेली आहेत. सेवा क्षेत्रातील रोजगाराच्या संधींची झपाट्याने वाढ लक्षात घेऊन, अपंग व्यक्तींना बाजाराच्या गरजेनुसार कौशल्य प्रशिक्षण घेण्यास प्रोत्साहित केले गेले आहे,
- (iii) प्रोत्साहन देण्यासाठी प्रोत्साहन, पुरस्कार, कर सवलत इत्यादी सारख्या सक्रिय उपायांचा विचार केला गेला आहे. खाजगी क्षेत्रात अपंग व्यक्तींना रोजगार. स्वयंरोजगार संघटित क्षेत्रातील रोजगाराच्या संधीं मधील वाढीची मंद गती लक्षात घेऊन, अपंग व्यक्तींच्या स्वयंरोजगाराला चालना दिली जाईल. हे व्यावसायिक शिक्षण आणि व्यवस्थापन प्रशिक्षणाद्वारे केले गेले आहे. पुढे, प्रक्रिया करण्याच्या पारदर्शक आणि कार्यक्षम प्रक्रियेसह सुलभतेने सुलभकरण्यासाठी NHFDC कडून सौम्य अटींवर कर्ज उपलब्ध करून देण्याची विद्यमान प्रणाली सुधारित केली जात आहे.

उपलब्ध डेटावरून असे दिसून आले आहे की संपूर्ण श्रमिक बाजारपेठेत अपंग व्यक्तींपेक्षा अपंग व्यक्तींचे जीवन अधिक वाईट आहे. अपंग व्यक्ती - विशेषतः स्त्रिया, तरुण आणि ग्रामीण रहिवासी - बेरोजगारी आणि आर्थिक निष्क्रियतेचा उच्चतर अनुभवतात आणि त्यांना असुरक्षित रोजगार आणि अपंग नसलेल्या इतरांपेक्षा अपुरे सामाजिक संरक्षण यांचा जास्त धोका असतो. आर्थिक लवचिकतेच्या कमतरतेमुळे दीर्घकालापर्यंत सार्वजनिक आरोग्य आणि सामाजिक आर्थिक संकटेने त्यांना आणखी जटिल असुरक्षित जात आहे.

अपंग व्यक्तींच्या रोजगार स्थितीचे प्रादेशिक पुनरावलोकन करते. कामाच्या जगात नवीनतम घडामोडी लक्षात घेऊन भागधारकांना कृतीत आणणे आणि प्रभावी आणि नाविन्यपूर्ण उपायांना प्रेरित करणे हा हेतू आहे. युनायटेड नेशन्स इकोनॉमिक अँड सोशल कमिशन फॉर आशिया अँड द पॅसिफिक (ESCAP) या प्रकाशनाद्वारे अपंग व्यक्तींच्या रोजगार स्थितीचे प्रादेशिक पुनरावलोकन ऑफर करते. कामाच्या जगात नवीनतम घडामोडी लक्षात घेऊन भागधारकांना कृतीत आणणे आणि प्रभावी आणि नाविन्यपूर्ण उपायांना प्रेरित करणे हा हेतू आहे.

निरीक्षणे

बेरोजगार अपंग प्रतिसादकर्त्यांसाठी रोजगाराच्या संधी निर्माण करण्याची गरज आहे कारण आम्हाला आढळून आले आहे की कार्यरत वयोगटातील बरेच लोक अजूनही बेरोजगार आहेत ज्यामुळे आपण आपला लोकसंख्याशास्त्रीय लाभांश गमावत आहोत. पैशांच्या समस्येमुळे डॉक्टरांनी सुचविल्याप्रमाणे, टक्केवारीतील अपंग लोक अपंगत्व दूर करण्यासाठी उपाययोजना करत नाहीत, म्हणून सरकारी यंत्रणांना योग्य उपाययोजनांची व्यवस्था करणे आवश्यक झाले आहे अपंगत्वामुळे अपंगणमधिलक्षमतावाया जाऊ शकतो ज्याचा उपचार केला जाऊ

शकतो.प्रतिसादकर्त्यांसाठी शिक्षणाची पातळी सुधारण्यासाठी उपाययोजना करणे आवश्यक आहे. अपंग प्रतिसाद देणारे जितके चांगले शिक्षित आहेत, त्यांना योग्य रोजगाराची संधी मिळणे तितके सोपे आहे.

- समाजातील अदृश्य अपंगासाठीचे विचार-चांगले जीवन जगण्यास नाकारणे. येथे सक्षतांना अनेक समस्यांना सामोरे जावे लागते तर अपंगासाठी वेगळे असे काय करायचे ?
- देशात अपंगांचा प्रकर आणि तीव्रते नुसार अपंगाची वर्गवारी लावली जाते.
- अपंगांनामधील स्वतःमध्ये असलेल्या क्षमताच माहित नसतात. सुरक्षित जीवन जगण्यासाठी असलेल्या क्षमतांमध्ये सुधारणांची गरज.
- ज्ञान आणि उत्पादक कौशल्यविकसित करण्याचे उपाय, आव्हाने, अपंगत्व प्रकारा नुसार समजावून घेणे.
- शिक्षणातून अपंग बाहेर पडला की स्पर्धात्मक जगात टिकाव लागत नाही.
- शिक्षण प्रशिक्षण देणारा संस्थानीच इतर संस्थाशी संपर्कात राहून रोजगारासाठी सोय उपलब्ध करून द्यावी.
- जीवनमान, राहणीमान दर्जा हा प्रश्न फार दूर आहे. जीवन जगण्याचीच लढाई सुरु आहे.
- अन्न, वस्त्र, निवासा ह्याच मुख्य गरजा आहे. शिक्षण, आरोग्य, मनोरंजन, प्रवास ह्या गरजा रोजगार मिळालेले अपंग पूर्ण करू शकतात.
- तीव्र अपंगत्व असणारे अपंग सर्वचबाबतीत दुसा-यावर अवलंबून असतात.
- निम्मे वय उलटून गेल्यावरही अपंग जीवनात स्थिर स्थावर होण्यासाठी झगडत असतो.
- जस जसे अपंगांचे वय वाढत जाते तसतसे अपंगांच्या क्षमता कमी व्हायला लागतात. वयानुसार अपंगांच्या अपंगत्वाची तीव्रता वाढून शकते.
- योजनांमध्ये मुख्यत्वे कर्ज धोरण, नोकरी व्यावसाय सवलती, रेशनकार्ड वार आधारित विविध योजना असतात.

योजना

कोणत्याही विशेष योजना अटी शर्तीच्या आधीन राहून देण्यापेक्षा कोणत्याही योजना नका देवू फक्त जीवन जगण्याच्या प्रकियेत समाविष्ट करून घेण्यासाठी पूरक वातावरणाची निर्मिती करणे गरजेचे आहे. तुम्ही आमच्याबरोबर चालू नका हा पण तुमच्यासारखे चालण्यासाठी बळ निर्माण होण्यासाठी पूरक व सुदृढ मानसिकता तसेच अडथळा विरहित वातावरणाची निर्मिती करा. दया दाखविण्यापेक्षा विश्वास वाटेल अशी परिस्थिती निर्माण करा. धोरणाची अमलबजावणीसाठी नेमकेपणाने सक्षम यंत्रणा कशी उभारली जाणार? योजनाचा लाभ सहजासहजी मिळत नाही. उदा. अपंगना मानधन , संत गाडगेबाबा घरकुल योजना, महानगरपालिका भरती प्रक्रिया

- धोरण अतिशय उत्तम असतात परंतु अमलबजावणी करण्यातील येणाऱ्या अडचणी तपासणे गरजेचे.
- धोरण राबवण्यात येत असताना वेगवेगळ्या प्रकारचे अपंगत्व असणाऱ्या व्यक्तित्वा नेमक्या अडचणी यंत्रणेपर्यंत पोहोचण्याचा पूल तयार करणे गरजेचे आहे.
- विकसित करण्याचे आव्हानाचा अभ्यास करणे रोजगार बेरोजगार अपंग आर्थिक स्थिती
- योजना राबविणारा विभागाबाबत जास्त जास्त अपंगाच्याविविध योजनांच्या बाबत असे मत आहे की, 'भिक नको पण कुत्र आवर आशी अपंग योजनाबाबत धारणा आहे.'

निष्कर्ष

शिक्षण प्रशिक्षणाने क्षमतामध्ये वाढ करता येते. शिक्षित व अशिक्षित अपंगांची संख्या, योजना परिणामांचा अभ्यास, अपंग क्षमता सुधारणा, समस्यांची तीव्रता, प्रमाण अभ्यासने, अपंग कार्यक्षमता वाढीसाठी कोणत्या प्रकारच्या शिक्षण व प्रशिक्षणाची गरज, अपंगसाठीचे रोजगार संधीची उपलब्धता? रोजगार व बेरोजगार जीवनमान तपासणे, रोजगार व बेरोजगार तुलना जीवन जगतांना कोणत्या आडचणी येतात ? कोठे ?, शिक्षित अशिक्षित किती?, रोजगार बेरोजगार किती?, अपंग कार्यक्षमतापूर्वता कशी ? , आर्थिकतर कार्य कोणते कोणते? उत्पादन कार्य करू शकतील?, बेरोजगारसाठी बुडीत कर्ज, कर्ज प्रकरणे, कर्ज माफी, मानवी हक्काबद्दल , समाजापासून अलिप्त ? की विकासात योगदान?, कोणत्या प्रकारचे शिक्षण अपंग घेतात? परिणाम काय?, अपंग रोजगार मिळविण्यासाठी अटी शर्ती कोणत्या?, अपंग रोजगारी राखण्याचे उपाय. अभ्यास आणि संशोधनाची गरज आहे.

- अपंगांसाठी MNC मध्येच सर्व प्रकारच्या अपंगांसाठी शारीरिक असक्षमता लक्षात घेता एकसुत्री शैक्षणिक धोरण असायला हवे.
- अपंग हा सामाज्यापासून अलिप्त आहे.
- दोशात अपंगाचे 'उत्पादक कार्यात आर्थिक सहभागीत्व किती?' आहे याची मोजदाद हेत नाही.
- बेरोजगार अपंगापेक्षा रोजगार असलेल्या अपंगाची स्थिती चांगली आहे .
- जीवन जगतांना राहणीमान दर्जा हा प्रश्न फार दूर आहे आणि जीवना जगण्याचीच लढाई सुरु आहे. मुळात समस्या काय आणि उपाय काय? व ते कोठे व कोणते करावे? आधुनिक काळाशी समरस होणे दूरच राहते. अपंग हा मुळात माणूस आहे आणि त्यास भावनिक, शारीरिक, आर्थिक गरजा पूर्ण होणे गरजेचे आहे.
- व्यक्ति जरी एकता येतो आणि एकटाच जातो परंतु मध्यल्या काळात तो एकटा जगू शकत नाही. त्यास हजारो लाखो कोशेडो वस्तू राहतो हाताळत असतो
- बेरोजगार अपंगांना जाणीव जागृती नाही कारण त्यांना शिक्षण प्रशिक्षण हेतुपुरस्कर मिळत नाही.
- अपंगांसाठी काम करणारे संस्थामध्ये एकसंधता , सुसूत्रता नाही. समस्या काय? उपाय काय? शोधता शोधता वेळ निघून जाते.
- शोकांतिका उत्तम पात्रता असूनही नोकरी मिळत नाही. पात्रतेसोबत कामास आवश्यक कौशल्य हवीत परंतु कौशल्यसाठी पोषक घटकां निर्माण होणे गरजेचे आहे.

शिफारसी

- धोरणकर्त्यांना हेतुपुरस्सर अपंगाच्या विकासाकडे लक्ष द्यावे लागणार आहे. अपंगाच्या विकासासाठी योजनांची उपयुक्तता काय आहे याचा परत एकदातांत्रिकजगात अभ्यास करणे गरजेचे आहे. वतर्मानात उपजीविका साधनांचा अभ्यास जागतिकीकरणाला अनुसार असायला पाहिजे.
- 'life cycle' लक्षात घेऊन अपंगाच्या क्षमतांचा विकार करता येईल.
- उत्पादक कार्यात पूरवठा कधीही अनीश्वित कधीही नसतो तो नेहमी ठरलेला असतो.
- अपंगाचे आर्थिक सहभागीत्व वाढण्यासाठी अपंगांच्या क्षमता वाढविणे गरजेचे आहे. त्यासाठी अपंगांच्या विकासासाठी योग्यवेळी गुंतवणूक करून अपंगांमध्ये असणाऱ्या अमर्याद ऊर्जेचा वापर देशाच्या आर्थिक विकासासाठी होवू शकतो. अपंगानी आपली बलस्थाने, ताकद ओळखणे.
- कौशल्य विषयक त्रुटी, कमतरता या प्रशिक्षणाने दूर करणे. अत्मविश्वासात वाढ करणे. विचार प्रवृत्तीत विधायक बदल घडवून आणणे. आवश्यक कौशल्य हस्तगत करून यशस्वी जीवन जगणे.
- नोकरी किंवा व्यावसायिकतेस पात्र होणे वेगळे आणि रोजगारासाठी साजेशी पात्रता असणे वेगळे. गुणांची जोड असल्यास नोकरी किंवा व्यावसायिकतेस पात्र नाही तर योग्य ठरतो. पात्रता, कौशल्य, सक्षमता याहीपेक्षा क्षमतेचा शोध घेणे गरजेचे आहे. अपंगांमधील उत्पाद क्षमतेचा होणारा न्हास थांबविणे गरजेचे आहे.
- कौशल्य विकासाचे शिक्षण अपंगांना देणे गरजेचे आहे.
- नोकरी किंवा व्यावसायिकतेतून यशस्वी कारकीर्द घडविता येते.
- नोकरी, व्यवसाय हे साध्य नसून साधन आहे असे मूल्यमापन करता येईल. जीवन जगतांना या साधनाची गरज असते.
- वेतन, अधिकारीचे पद, निर्णय क्षमते वाव हे घटक नोकरी, व्यवसायात खूप महत्वाचे आहे.
- अपंगविद्यार्थीपूर्णपणे किंवा मुख्य प्रवाहात असलेल्या वातावरणात सार्वजनिक शिक्षण घेण्यास पात्र आहेत.
- अपंगांसाठी व्यावसायिक शिक्षणाला प्रोत्साहन दिले पाहिजे. त्यांना नोकरी न मिळाल्यास त्यांचा स्वतःचा व्यवसाय सुरू करण्यात मदत करेल.
- अपंग लोकांसाठी कौशल्य विकासाशी संबंधित कार्यक्रम आयोजित केले पाहिजेत कारण यामुळे त्यांची रोजगार वाढविण्यात मदत होईल.
- अपंग विद्यार्थ्यांशी संवाद साधणे आणि त्यांना एकत्र करणे यासाठी शिक्षकांना नेहमीच आजीवन शिक्षणाचा सराव करणे आवश्यक असते.
- आम्ही कुठे सुरू करू शकतो? क्षमतांना कमी लेखू नका. निधी देणे अत्यावश्यक आहे आणि आम्हाला आणखी बरेच काही हवे आहे.

अपंगांना वंचित घटक मानून त्यांना मुख्य प्रवाहात आणण्याचा प्रयत्न केला पाहिजे. सामाजिक आरोग्यासाठी ते आवश्यक आहे. वंचित गट हे एकना एक प्रकारे समाजासाठी अपायकारक ठरू शकतात हे लक्षात घेऊन सरकार आणि नागरिकांनी वैयक्तिक पातळीवर वंचितांना मुख्य प्रवाहात आणण्यासाठी सर्वतोपरी प्रयत्न केले पाहिजेत.

संदर्भ:

1. G-20, भारत, नवी दिल्ली, 08 सप्टेंबर 2023
2. भारतातील अपंग व्यक्ती (दिव्यांगजन) – एक सांख्यिकी प्रोफाइल : 2021, भारत सरकार सांख्यिकी आणि कार्यक्रम अंमलबजावणी मंत्रालय राष्ट्रीय सांख्यिकी कार्यालय सामाजिक सांख्यिकी विभाग
3. www.mospi.gov.in
4. फापाळे ए. एस.(फेब्रु.2022): “नाशिक महानगर पालिका क्षेत्रातील अपंग व्यक्तींच्या रोजगाराचे विश्लेषण (2001 ते 2011)” पी एच डी प्रबंधाचा अहवाल, नाशिक
5. फिकेलस्टीन, व्ही. 1980. वृत्ती आणि अक्षम लोक. न्यूयॉर्क: जागतिक पुनर्वसन निधी.
6. एबरलीपी. 1999. अपंग लोकांच्या नागरिकत्वासाठी कार्याचे महत्त्व, युनिव्हर्सिटी कॉलेज डब्लिन येथे सादर केलेला पेपर.
7. थॉमस, एम. 2000. बांग्लादेशातील बचत आणि क्रेडिट कार्यक्रमांमध्ये अपंग लोकांना एकत्रित करण्याची व्यवहार्यता. एशियापॅसिफिक अपंग पुनर्वसन जर्नल
8. <https://prahaar.in/वंचितांच्या-जगाचा-आढावा/>
9. राष्ट्रीय सांख्यिकी कार्यालय, सांख्यिकी आणि कार्यक्रम अंमलबजावणी मंत्रालय, भारत सरकार, नवी दिल्ली

INTERNATIONAL RESEARCH JOURNAL OF MULTIDISCIPLINARY STUDIES

MONTHLY DOUBLE-BLIND PEER REVIEWED REFERRED OPEN ACCESS INTERNATIONAL JOURNAL

ISSN : 2454-8499 (online)

International Research Journal of Multidisciplinary Studies is Seeking Scholars.
Those who are Interested in our Serving as our volunteer additional review board.
If u are interested Please send us your biodata applicants must have decorate
and significant publishing work.

www.irjms.in

Published by :

IRJMS

Sr. No. 397, Flat No. 7, 4, Sizan Society, Bhugaon,
Tal. Mulshi, Dist. Pune - 412115.

Website : www.irjms.in E-mail : irjms2015@gmail.com, irjms.in@gmail.com

Mobile No. : 9823131575, 9028311410, 9766264309.

Design & Printed by : Harshada Graphics, Pune-58. Mob. - 9371208731.